

KULTURVÄRDERINGSPROJEKTET I SÄFFLE PASTORAT

Kulturhistorisk värdering:

5	Omistlig ur ett nationellt perspektiv
4	Omistlig ur ett regionalt perspektiv
3	Mycket värdefull
2	Värdefull
1	Av ringa intresse

4. ESKILSÄTERS KYRKA	5. GILLBERGA KYRKA	6. HUGGENÄS KYRKA
LAGSKYDD Kulturmiljölagen: Kyrkligt kulturminne, 4 kap. KML ,tillkommen före utgången av år 1939. Omfattas av tillståndsplikt 4kap.3§. Kommunala områdesbestämmelser: Det kulturhistoriska värdet ligger dels i den sammanhållna miljöbilden, dels i befintlig bebyggelses utformning, utförande, materialval och färgsättning. Utökad lovplikt. Kyrkan och närområdet är utpekad i kulturmiljöprogrammet Ditt Värmland (ej juridiskt bindande skydd men kunskapsunderlag inför prövning av PBL). Utpekad kulturväg finns intill kyrkan (trafikverket).	LAGSKYDD Kulturmiljölagen: Kyrkligt kulturminne, 4 kap. KML ,tillkommen före utgången av år 1939. Omfattas av tillståndsplikt 4kap.3§. Områdesskydd/Miljöbalken: Riksintresse natur, Naturreservat, Natura 2000 (fågeldirektiv) Gillberga sjön, söder om kyrkomiljön. Kommunala områdesbestämmelser: Det kulturhistoriska värdet ligger dels i helheten och samspelet mellan olika kulturelement, dels i de enskilda fornlämningarnas välbevarade konstruktioner och befintlig bebyggelses utformning, utförande, materialval och färgsättning. Utökad lovplikt. Kyrkan och närområdet är utpekad i kulturmiljöprogrammet Ditt Värmland (ej juridiskt bindande skydd men kunskapsunderlag inför prövning av PBL).	LAGSKYDD Kulturmiljölagen: Begravningsplatsen skyddas av 4 kap. 11-15§ KML. Fornminne på kyrkogården omfattas av 2 kap. KML. Kommunala områdesbestämmelser: Det kulturhistoriska värdet ligger dels i helheten och samspelet mellan olika kulturelement, dels i de enskilda fornlämningarnas välbevarade konstruktioner och befintlig bebyggelses utformning, utförande, materialval och färgsättning. Utökad lovplikt. Området är utpekad i kulturmiljöprogrammet Ditt Värmland (ej juridiskt bindande skydd men kunskapsunderlag inför prövning av PBL).
PLATSEN	PLATSEN	PLATSEN
Fornlämningar Området är rikt på fornlämningar, bl a hållkistor, gravrösen av bronsåldertyp och hållristningar. Här återfinns också två mindre gravfält från järnåldern och ett höggravfält vid kyrkan från yngre järnåldern. Fornlämningarna vittnar om bygdens betydelse redan före kristendomens genombrott och om övergången mellan fornnordisk religion och kristendom.	Fornlämningar Miljön kring Gillberga kyrka med bebyggelse och fornlämningar illustrerar hur många edeltida kyrkor medvetet lokaliserades till förhistoriska centralpunkter. Ett flertal fornlämningar från olika tidsepoker berättar om mångtusenårig bosättning och markpåverkan. I karaktéristiskt terrängläge på Kanikekullen sydväst om Gillberga kyrka ligger ett av bygdens största gravrösen, troligen uppfört under bronsåldern eller övergången till järnåldern årtusendet före Kristi födelse. Omedelbart intill kyrkan finns ett välbevarat och tidstypiskt järnåldersgravfält bestående av 35 högar. Kyrkans läge i direkt anslutning till ett järnåldersgravfält visar på en kontinuitet mellan förhistorisk tid och medeltid, samt mellan fornnordisk religion och kristendom.	Fornlämningar På impediment och skogsmarker i nära anslutning till öppen odlad jord återfinns ett flertal fornlämningar som vittnar om att Huggenäsbygden varit ianspråkstagen sedan mycket lång tid. Sydväst om kyrkan ligger tre gravhögar från brons-/järnålder.
Socknen och kyrkplatsens historia Eskilsäters socken har medeltida ursprung. Socknen omnämns i medeltida brev från 1330-talet och framåt. Namnet skrevs på 1330-talet Eskisætær och kommer från en by, nuvarande Byn och Prästgården. Efterleden är säter, 'utmarksäng'. Förleden innehåller äske, 'bestånd av ask. Kyrkan uppfördes på 1100- eller tidigt 1200-tal, och är således en av Värmlands äldsta kyrkor. Under kyrkans södra mur har man funnit ett brandlager som kan tyda på att en äldre träkyrka funnits på platsen innan den första stenkyrkan byggdes.	Socknen och kyrkplatsens historia Gillberga socken har medeltida ursprung. Socknen omnämns i medeltida brev från år 1357 och framåt. Namnet skrevs 1357 Gilbierghæ och har tolkats som ett ord, gilb(i)ærgh, vars innebörd ännu inte kunnat fastställas. Gillberga tycks under medeltiden ha varit en betydelsefull bygd och den romanska absidkyrkan från slutet av 1100-talet var också betydligt större än andra värmländska stenkyrkor från denna tid. Åke Nisbeth anser det inte vara uteslutet att kyrkan haft en äldre föregångare av trä på samma plats, och inte heller att det funnits en hednisk kultplats i dess omedelbara närhet. Uppgifter finns om att gravfältet på 1800-talet sträckte sig runt kyrkan.	Socknen och kyrkplatsens historia Huggenäs socken har medeltida ursprung. Socknen omnämns i medeltida brev från år 1423 och framåt. Namnet skrevs 1423 Hugganæs och innehåller hugg, 'kalhuggen plats' och näs med oklar syftning. Nuvarande kyrkplats lär ha medeltida ursprung. Djurclou beskriver kyrkan som träkyrka jämnårig med den nedbrunna timmerkyrkan i Södra Råda och dess systerkyrka på Hammarö, vilka båda troligen uppfördes vid 1300-talets början och var lika till storlek och utförande. På 1830-talet beskrivs den som en ”långkyrka af träd. Rödfärgad utvändigt, under bräddtak, med spånklädda väggar... Väggarna af ovanligt groft timmer, mycket förfallne”. I en beskrivning av Huggenäs socken från 1842 kan man läsa att den gamla kyrkan är rektangulär, 16 alnar lång och har dessutom ett på senare tid tillbyggt kor. Bredden är 13 alnar invändigt. Fönstren sitter mycket högt och ”insläpa en sparsam dager” Ytterväggarna är, liksom taket, spånklädda utvändigt. Taket är så skarpt sluttande att ”det nära nog bildar en spets efter hela ryggsåsen”. Något torn finns inte. Klockorna hänger i en särskild stapel, som 1842 tagits ned. Altartavlan föreställer nattvarden och sägs inte ha något ”konstvärde”. Av protokoll från 1700-talet att döma så utgjordes korpartiet då av en alkovliknande utbyggnad, men koret tycks alltså ha byggts om. Det lär också ha funnits en läktare. På 1700-talet bestod Huggenäs församling av endast 12 hemman med svårighet att underhålla kyrka och kyrkogård. 1842 sammanlades därför verksamheten med Södra Ny, och kyrkan med inventarier såldes på auktion. Den medeltida träkyrkan invigdes 1846 som skolhus, och år 1865-66 genomgick byggnaden en omfattande renovering. Skolan stängdes 1966, varefter byggnaden åter invigdes som kyrka 1972 efter att ha renoverats.
Tidigare kyrkplatser En sägen talar om en träkyrka nordväst om nuvarande kyrka.	Tidigare kyrkplatser	Tidigare kyrkplatser Det har spekulerats i om en första medeltida kyrka har legat vid Uggleberg några kilometer söder om nuvarande kyrkplats. Uggleberg kallades förr Byn eller Kyrkobyn, vilket är typiskt för gamla huvudgårdarna med kyrkplatser. Möjligen flyttades kyrkan från Uggleberg till nuvarande kyrkplats.
MILJÖN	MILJÖN	MILJÖN
Kyrkans läge i landskapet Eskilsäters kyrkplats ligger på ett impediment i utkanten av en uppodlad dalgång väl synlig i det flacka landskapet, väster om en trevägskorsning. Norr om kyrkan finns agrart anknuten bebyggelse och en f.d. lanthandel. Kyrkan kan inte sägas utgöra ett landmärke, men har landskapsestetiska värden.	Kyrkans läge i landskapet Kyrkan ligger väl synlig från riksväg 175 och från älven, och kan sägas utgöra ett landmärke. Söderut vidtar ett idag närmast unikt och pastoralt landskapsparti med sankängar som säsongsvis översilas av Byälvens vattenflöde. Vadmarkerna här har utgjort ett viktigt inslag i det gamla bondesamhällets näringsmönster och den lokala bygdens kreaturshantering.	Kyrkans läge i landskapet Kyrkan ligger vid Kyrketorp, på ett höjdparti med utsikt över det flacka odlingslandskapet och gården Bredene. I närheten finns också en gammal stenbro, vid den gamla vägen. Även om arkitekturen ej är framträdande, ligger kyrkan väl synlig på en höjd i odlingslandskapet.

Bilaga 2 b

Bebyggelse	Bebyggelse	Bebyggelse
I sydöstra hörnet av den muromgärdade kyrkogården finns ett bårhus (1967) och väster om kyrkan finns ekonomibyggnader (1980). Bebyggelsegruppen norr om kyrkan utgör en väl sammanhållen enhet. Här ligger en f.d. affär och några gårdar med mangårds- och ekonomibyggnader. Här finns också en del av ett f.d. kyrkstall, och den gamla skolan som idag används som privat sommarstuga. Prästgården/Komministerbostaden "Stubbe" låg långt ifrån kyrkan, i Hult på vägen till Bodaholm. Stommen flyttades och är idag bygdegård. Församlingshem har aldrig funnits. Vid behov har skolan eller bygdegården använts. En brandförsäkring från 1896 berättar att det få fanns en vintergrav, sockenmagasin, stall, skjul och avträdeshus.	Vid kyrkan ligger sockenstuga (1880-1910) och före detta prästgård, strax söder därom finns arrendatorbostad och ett flertal ekonomibyggnader. I kyrkoanläggningen ingår förutom kyrka också bårhus (1880-1920), och fd kyrkstallar (1900-1930), numera ekonomibyggnad men med två spiltor bevarade. Sockenstugan är en timrad byggnad i 1 ½ plan klädd med faluröd locklistpanel och har ett skifferklätt sadeltak. När sockenstugan byggdes om omkring 1960 byggdes också en särskilt vaktmästarbostad. Intill sockenstugan ligger den fd prästgården som såldes under 2002 (klassad som 3, övriga, enligt 1974 års klassificering). Ytterligare västerut finns flera ekonomibyggnader som tillhört arrendegården, bland annat en stor ladugård, magasin mm. I samlingen av profana byggnader finns också en kyrkvaktmästarbostad och arrendebostad från 1900-talets mitt. Ett gravkor låg tidigare i nordöstra hörnet av kyrkogården men detta är rivet. Under en kort epok på 1700-talet fanns ett tingshus på platsen. En tidigare sockenstuga från 1700-talet, som från början varit prästgård, användes senare som både sockenstuga och fattigstuga. Klockaregård finns markerad nära kyrkan redan på en karta från 1645, och klockaretomten var skattlagd redan 1600. Från 1834-1930 fungerade det f.d. torpet Haga under prästgården som klockarbostad. Därefter avvecklades systemet med tjänstebostad.	I direkt anslutning, väster och norr om kyrkobyggnaden, ligger boningshus från slutet av 1800-talet med tillhörande ekonomibyggnader. Samtliga byggnader är rödfärgade. Församlingshemmet är sammanbyggt med kyrkorummet.
NATURVÅRDEN	NATURVÅRDEN	NATURVÅRDEN
Skyddsvärda träd	Skyddsvärda träd	Skyddsvärda träd
1 Alm omkr. över 2 m – Orange, 1 Allé av Alm, Lind, Sälg och Lönn (sammansättningen samt flera grova träd särskilt viktigt) – Röd	1 Lönn omkr. över 3 m – Röd, 4 Lönnar omkr. över 2 m – Orange/Gul	2 stora ekar – gul.
Skyddsvärda arter och biotoper	Skyddsvärda arter och biotoper	Skyddsvärda arter och biotoper
Stenmurar har höga miljövärden och en viktig funktion i ekosystemet genom den variation de skapar i jordbrukslandskapet. De utgör livsmiljöer för växt- och djurarter som lavar, mossor, grod- och kräldjur, insekter, spindlar, fåglar och små däggdjur.	Stenmurar har höga miljövärden och en viktig funktion i ekosystemet genom den variation de skapar i jordbrukslandskapet. De utgör livsmiljöer för växt- och djurarter som lavar, mossor, grod- och kräldjur, insekter, spindlar, fåglar och små däggdjur.	Stenmurar har höga miljövärden och en viktig funktion i ekosystemet genom den variation de skapar i jordbrukslandskapet. De utgör livsmiljöer för växt- och djurarter som lavar, mossor, grod- och kräldjur, insekter, spindlar, fåglar och små däggdjur.
Djurliv	Djurliv	Djurliv
	Utöver den betydelse markerna runt kyrkan fortfarande har ur betessynpunkt är de av stort ornitologiskt värde och erbjuder goda häckningsplatser för ett rikt och varierat fågelliv. Detta naturområde är skyddat som naturreservat.	
KYRKOGRÅRDEN	KYRKOGRÅRDEN	KYRKOGRÅRDEN
Medeltida delar	Medeltida delar	Medeltida delar
Kyrkogårdens äldsta del, söder och väster om kyrkan, bör vara samtida med kyrkan och därmed anlagd under tidig medeltid.	Gravmarken närmast kyrkan är sannolikt från 1100-talets slut. Uppgifter finns också om att järnåldersgravfältet ända in på 1800-talet sträckte sig runt kyrkan.	De äldsta delarna är sannolikt medeltida.
Utvidningar och förändringar	Utvidningar och förändringar	Utvidningar och förändringar
Den första dokumenterade utvidgningen gjordes västerut 1859, men dessförinnan hade kyrkogården fyllts upp 1812 och 1828. Gångarna på kyrkogården tillkom 1932 i samband med uppfyllnad av ojämnheter i markytan. År 1961 företogs nästa utvidgning, då ett område söderut tillfördes kyrkogården. Samtidigt omgestaltades kyrkogårdens äldre delar. Allt efter ritningar av trädgårdsarkitekt Samuel Kaldén. I hans omgestaltning ingick att befintliga grusgravar skulle förses med gräsmatta och att stenramar skulle sänkas eller tas bort.	Söder om den medeltida delen skedde en utvidgning 1820, och 1957 gjordes ytterligare en utvidgning åt samma väderstreck. Mot sydväst genomfördes utvidgning 1986. Under år 2002 utfördes en minneslund omgärdad av ett trästaket. Kyrkogården har också fyllts på många gånger.	Kyrkogården sträcker sig i vinklad form söder och öster om kyrkan. I samband med att kyrkan byggdes om till skola 1846 togs alla gravvårdar bort. 1916 inhägnades en del av den dåvarande skolgården söder och öster om skolan för att skydda den gamla kyrkogården. Samtidigt som kyrkan återinvigdes 1972 togs också kyrkogården i anspråk för urnbegravning.
Mycket värdefulla gravvårdar	Mycket värdefulla gravvårdar	Mycket värdefulla gravvårdar
Tjugosex gravvårdar har i Bevarandeplaner för kyrkogårdar i Säffle pastorat utpekats som ”mycket värdefulla”. Här märks framförallt fyra gravvårdar från 1600-talet som står vid södra kyrkväggen, och varav två är korsformade. Här finns också fem gjutjärnskors från 1800-talets andra hälft, samt en grav från mitten av 1800-talet som omgärdas med järnstaket i vilken Louisa Lolly och Sofia Geijer, hustrur till ryttarmästare Geijer på Rosenborgs säteri, vilar. Många gravvårdar har inskriptioner och symboler som speglar bygdens närhet till Vänern, sjöfarten och fisket.	Fyrtiofyra gravvårdar har i Bevarandeplaner för kyrkogårdar i Säffle pastorat utpekats som ”mycket värdefulla”. Här märks särskilt några intressanta gravvårdar av skiffer från 1800-talets mitt vilka är placerade i ett lapidarium invid kyrkogårdsmuren öster om koret. På området mellan koret och gravkapellet i öster finns flera äldre gravvårdar.	Förutom de gravvårdar som tillkommit sedan kyrkogården återinvigdes 1972 finns tre gravhällar, varav en bildgravhäll (se nedan). En gravsten över ”Inspectoren Hr Sven Torssell” (1756-1826) står i sydvästra hörnet av kyrkogården. På kyrkogården finns också en grav som omgärdas av ett enkelt utformat smidesstaket. Nämda fem gravvårdar är de enda som utpekats som mycket värdefulla i Bevarandeplaner för kyrkogårdar i Säffle pastorat.
Bildgravhällar	Bildgravhällar	Bildgravhällar

Bilaga 2 b

	I gravkapellet förvaras gravhällar som tidigare legat inne i kyrkan. Här finns två av landskapets 24 porträttgravstenar. Den ena föreställer majoren Sven Persson Hildring (1607-1679) och hans hustru Margareta Roos af Hjelmsäter (-1679) som bodde på Odenstad. Hildring är klädd i dåtiden krigarkläder med kragstövlar och värja, och vid hans fötter finns en hjälm. Kvinnan bär ett dok och en fotsid veckad klädnad. Vid kvinnans sida finns en liten flicka i hellång klänning. Alla tre håller händerna i en bedjande ställning. Den andra porträttgravstenen har legat över graven till Gillbergas kyrkoherde Nicolaus Andreea Gilbergius (-1648) och hans hustru Ingrid Svensdotter. Makarna är här avbildade i låg relief och mellan den en kalk och en liten platta med inskriptionen IHS. På sidorna om kalken står mannen respektive hustruns initialer. I hörnen finns änglaflykter. Mannen har helskägg och en lång veckad kappa. Kvinnan har en huvudbonad och även hon en lång veckad kappa, men med stor krage. Under fötterna finns en textplatta med lång inskription. En sliten bildgravhäll som pryds av ett kors omgivet av en tempelgavel är troligen från 1500-talet. Denna kan ha legat över graven till Gillbergas kyrkoherde Sveno Haquini (-1587) vars initialer finns på stenen. Stenen låg länge i en trädgård i Esketan, Gillberga. Ytterligare en bildgravhäll som tycks vara försvunnen har legat över kronofogden Bengt Michelson på Björnö (-1597) och hans hustru Elin Svensdotter (-1608). Dess mittfält lär prydas av två vapensköldar och inramas av pelare och en valvbåge. Under detta finns en längre inskription.	På kyrkogårdens nordöstra del finns idag tre kalkstenshällar som torde härröra från 1600- eller 1700-talet. Den ena är en bildgravhäll som bär inskriptionen ”Här under hvilar sig Roose Familien af Hjelmsäter, Rosenborg och Stömmöö”. Den andra är en porträttgravsten som troligen varit lagd över graven till kyrkoherden Jesperus Thorstani Ek. Porträttgravstenen är en av tjugofyra i Värmland, och uppvisar likheter med Västergötlands porträttgravstenar från samma tid. Den tredje stenen kan tänkas vara lagd över Skragge-familjens grav.
Strukturer o.dyl. Den äldsta delen har en ålderdomlig karaktär där större familjegravar ligger längs det som tidigare utgjorde den yttre gränsen. Innanför står gravvårdarna i nord-sydliga rader vända mot öster. Gångarna på kyrkogården tillkom 1932 i samband med uppfyllnad av ojämnheter i markytan. Sedan har de flesta grusgravar och häckomgårdningar tagits bort i samband med olika renoveringar. Endast enstaka grusgravar återstår, och järnstaket förekommer endast i mindre omfattning. Därmed har de sammanhängande gräsytorna blivit större. Samtliga gångar är belagda med grus.	Strukturer o.dyl. Kyrkogårdens äldsta delar har grusgångar, medan utvidgningarna har plattgångar. Närmast kyrkan är marken asfalterad. I kyrkogårdens äldsta del finns en tydlig struktur med äldre familjegravar längs med ytterkanten där gravvårdarna är vända mot gången. Innanför dessa står gravvårdarna i nord-sydliga rader med rumsbildande häckar och i de östra delarna finns rester av en tidigare allmänning in emellan gravplatser med senare gravsättningar. De yngre delarna är terrasserade med häcksystem, minneslund och ceremoniplats.	Strukturer o.dyl. Kyrkogården består av en öppen gräsyta med gravsättningar i nord-sydliga rader i kyrkogårdens sydöstra del. De äldre gravarna finns i kyrkogårdens nordöstra del.
Minnesstenar, monument och dyligt Öster om kyrkan finns ett ankare efter en förlist båt.	Minnesstenar, monument och dyligt	Minnesstenar, monument och dyligt I samband med att kyrkan byggdes om till skola 1846 togs alla gravvårdar bort. 1916 inhägnades en del av den dåvarande skolgården söder och öster om skolan för att skydda den gamla kyrkogården. 1946 restes här en minnessten som idag bär inskriptionen ”Huggenäs kyrka, Uppförd under medeltiden, i bruk till 1842. Därefter som skola till år 1966. Återinvigdes som kyrka den 22 okt 1972”. Som framgår har stenen fått en ny inskription, men delar av den tidigare inskriptionen finns kvar: ”Fäderna sova i helgade grifter. Jag lever I skolen och leva. Joh. 14:19. Stenen restes anno 1946”.
Vegetation Kyrkogården omges av en trädkrans bestående av lind, alm och lönn. Längs kyrkogårdens tidigare yttre gräns i söder står en rad med lönn och alm, denna utgjorde tidigare en del av trädkransen. Denna gräns markeras även av en måbärshäck. Vegetationen förändrades vid omläggningen av kyrkogården på 1960-talet. Lind planterades längs muren på den nya delen och blev en förlängning av trädkransen. Framför kyrkporten står två syrener.	Vegetation Kyrkogårdens äldre delar kantas delvis av stora lönnar, alm och lind. Från en stödmur vid kyrkogårdens äldsta del bildar cypresser en sydgående allé och omsluter en ceremoniplats. Terrasseringar med häckar av lind, måbär och oxbär i öst-västlig riktning delar upp kyrkogårdens yngre delar. Här finns även buskar av varierande slag samt ett antal pilträd i anslutning till minneslund.	Vegetation Fyra ekar växer längs muren och en pyramidek står inne på gården. I väster finns en högre häck av sibirisk ärtbuske och i norr en hög syrenhäck. Hela platsen är i övrigt gräsbevuxen.
Kyrkogårdsmur/hägnader och entréer Kyrkogården avgränsas av en kallmurad sten- och stödmur. Ingångarna är enkelt utformade utan egentliga portstolpar, men med enkla järngrindar. Uppgifter finns om järnportar från 1837. Ett kyrkogårdsstaket omnämns 1796.	Kyrkogårdsmur/hägnader och entréer Kyrkogården omgärdas av sten- och stödmur i norr och väster och av staket i söder och öster. Enkla smidesgrindar finns för muröppningen mot väster, men dessa är bortplockade.	Kyrkogårdsmur/hägnader och entréer Kyrkogården omgärdas med granitstolpar och kätting mot kyrkan, med stödmur i öster och söder, och med häck i väster.
Klockstapel En klockstapel har funnits öster om kyrkan, men denna revs i samband med att tornet stod klart 1896. Troligen var detta en klockstapel med huv, som var försedd med dörrar vilka öppnades vid ringning. Uppgifter finns om att klockstapeln lagades 1793 och om att en ny klockstapel byggdes 1805.	Klockstapel Innan det första tornet byggdes runt sekelskiftet 1700 fanns en klockstapel som kan ha haft medeltida ursprung. Då tornet på kyrkan revs 1730 byggdes en liten provisorisk klockstapel. År 1752 var den rutten och ersattes därför av en ny klockstapel som tycks ha varit placerad på järnåldersgravfältet nordöst om kyrkan. Klockstapeln revs när nuvarande torn byggdes 1837-40, men platsen kallades länge ”stappeln”.	Klockstapel En klockstapel finns i kyrkogårdens sydöstra hörn. Klockstapeln uppfördes 1956 efter ritningar upprättade av kyrkoarkitekt Martin Westerberg. Den står på åtta benpar och har en panelinklädd trähuv med skiffertak. 1830 ska en rödfärgad klockstapel i trä ha funnits vid kyrkans norra sida.
Övriga byggnader Nuvarande bårhus från 1960 ersatte en gammal likbod av resvirke som stod norr om kyrkogårdsmuren, bredvid ingången till kyrkogården, men som revs i mitten av 1900-talet. Silverswärdska gravkoret (se sakristia). Ett benhus låg tidigare vid tornets södra sida. Grundstenarna påträffades 1950 och togs då fram.	Övriga byggnader Ett bårhus ligger öster om kyrkan, vilken om- och tillbyggdes 1936 efter ritningar av arkitekt Ludvig Mattsson.	Övriga byggnader 1830 fanns en rödfärgad vintergrav.
KYRKAN	KYRKAN	KYRKAN
Tillkomstår Uppfördes på 1100- eller tidigt 1200-tal, och är således en av Värmlands äldsta kyrkor. Om- och tillbyggd under 1600-talets andra hälft. Tornet är från ca 1350 men påbyggt 1886.	Tillkomstår Uppfördes troligen vid 1100-talets slut, och är således en av Värmlands äldsta kyrkor. Om- och tillbyggd 1731-34, och med västtorn från 1837-40.	Tillkomstår Skolhusbyggnad från 1865, återinvigd som kyrka 1972. Eventuellt ingår medeltida timmer, liksom grundstenar, från den gamla kyrkan i dagens byggnad.
Byggmästare/arkitekt	Byggmästare/arkitekt Ombyggnationen 1731-34 leddes av domkyrkobyggmästare Christian Haller.	Byggmästare/arkitekt

Bilaga 2 b

Donatorer/viktiga personer för kyrkan tillblivelse	Donatorer/viktiga personer för kyrkan tillblivelse	Donatorer/viktiga personer för kyrkan tillblivelse
Troligen har Leonard Roos af Hjelsäter (1655-1711) haft betydelse vid ombyggnaden på 1600-talets andra hälft. På 1600-talet lär familjen Roos ha haft patronatsrätt, d.v.s. rätt att utse och tillsätta präst.	Eventuellt kan Löwenhielmarna på Björnö och Fredrik Lang på Odenstad ha haft en finger med i spelet vid ombyggnationen 1731-34.	Huggenäs kapellstiftelse, bildad 1937 med målet att få en egen gudstjänstlokal.
Planform	Planform	Planform
Rektangulärt långhus med tresidigt avslutat korparti, torn i väster och ett vidbyggt gravkor/sakristia i söder.	Rektangulärt långhus med smalare absidförsett kor, samt västtorn.	Det rektangulära kyrkorummet är sammanbyggt med en församlingsdel som ligger i vinkel mot norr. Byggnaden är uppförd i 1 ½ plan.
Medeltida delar	Medeltida delar	Medeltida delar
Eskilsäter är en av fyra kyrkor i Värmland (Botilsäter, Millesvik, Gillberga, Eskilsäter) som har kvar det mesta av sitt medeltida murverk. Den västra delen av den nuvarande kyrkans långhus innefattar murar efter romansk kyrka (1100- el. tid. 1200-tal). Den äldre kyrkobyggnaden var lägre (ca 3 m) och kortare än den nuvarande. Den bestod av ett långhus med ett kvadratisk kor med en halvrund absid, som kan tänkas ha utvidgats till en salkyrka under medeltiden. På sydsidans västra del fanns en portal och på nordsidan ett mindre fönster. Tornet (nedre delen) är troligen sekundärt tillfogat på 1300-talet. Åsikter om att tornet kan vara ursprungligt har framförts av arkeologen Gilbert Svensson. Djurklou nämner två stenvälv. Murarnas höjd, portalen och fönstret är markerade i putsen.	Gillberga är en av fyra kyrkor i Värmland (Eskilsäter, Gillberga, Millesvik, Botilsäter) som har kvar det mesta av sitt medeltida murverk. Medeltidskyrkan bestod av ett rektangulärt långhus med ett smalare kor avslutat av en rundad absid. Delar av detta murverk ingår i den nuvarande kyrkan. Kyrkans äldsta del tros vara anlagd i slutet av 1100-talet, och härrör sålunda från en romansk absidkyrka. Kyrkor av denna typ har ett rektangulärt långhus som i öster ansluter till ett smalare och något längre kor, avslutat med en absid. Absiden, vars murar är kapade på höjden, är sedan 1735 avskild med en plankvägg och fungerar sedan dess som sakristia. Koret har idag samma takhöjd som långhuset. Triumfbågen som ska avskilja koret från långhuset är helt borta. Ett planerat eller raserat medeltida valv kan ha funnits i Gillberga att döma av murklackar i östra delen av långhuset. Kyrkan i Gillberga avviker från övriga medeltidskyrkor i Värmland genom sina större mått – dess absidkor hade en bredd om åtta meter.	I samband med byggnadsarbetena 1972 undersöktes den delvis framtagna timmerstommen av dåvarande landsantikvariern Gösta von Schoultz. Han konstaterade spår av vitlimning på stockväggarnas insida men däremot inga entydiga tecken på igensatta dörr- och fönsteröppningar eller spikhål efter yttre spånbeklädnad. Den stora skolsalens mått stämde väl med de mått som den gamla kyrkan, enligt ett protokoll från 1830, lär ha haft. Slutsatsen blev att kyrkan byggs om totalt 1865 varvid man utnyttjat det gamla timret så långt det gått, men kompletterat med nytt och sannolikt också återanvänt den ursprungliga grunden. Den gamla kyrkans kor låg således troligen öster om nuvarande kyrkorummets östvägg.
Tillbyggnadsfaser	Tillbyggnadsfaser	Tillbyggnadsfaser
Den medeltida kyrkan med rektangulärt långhus och smalare kor med rundad absid byggdes om- och till under 1600-talets andra hälft (eventuellt omkring 1680). Långhuset förlängdes åt öster och det tresidiga korpartiet tillkom. Väggarna till det gamla långhuset höjdes med sten och timmer. Tillbyggnaden på södra långsidan uppfördes på 1600-talet som gravkor men har sedan 1700-talet använts som sakristia. Tornet, som är sekundärt men byggt före 1350, påbyggdes 1896 med en övre del med klockformad huv och lanternin. Ett benhus från 1700-talets mitt har tidigare funnits vid södra väggen. Detta markeras i dag av stenar i marken.	Den medeltida kyrkan med rektangulärt långhus och smalare kor med rundad absid byggdes till under åren 1731-34. Då förlängdes långhuset 13 meter i väster. Tornet, som kröns av en åttkantig lanternin, byggdes 1837-40.	1842 uppgick Huggenäs socken i Södra Ny församling och den medeltida träkyrkan och dess inventarier såldes på auktion. All gravsättning på kyrkogården upphörde därmed och samma år hölls den sista högmässan i Huggenäs kyrka. Kyrkan fick dock stå kvar och fick fyra år senare en ny användning som skola. År 1865-66 genomgick byggnaden en omfattande renovering. Den togs då ned till grunden och ombyggdes enligt ritning. Det gamla timret återanvändes, och en lärarbostad byggdes i vinkel med skollokalen. Skolverksamheten upphörde år 1966 och efter ett omfattande renoveringsarbete återinvigdes kyrkan 1972. Sedan invigningen har kyrkorummet förändrats marginellt.
Stomme/byggteknik	Stomme/byggteknik	Stomme/byggteknik
Kyrkan är murad av råhuggen gråsten. Påbyggnaderna är gjorda med en jämnare huggen sten. Kyrkomurarna vilar på en grov primitivt lagd grund som karakteristiskt ligger utanför vägglivet.	Byggnadsmaterialet, i form av kvaderhuggen kalksten, har troligen hämtats från Kinnekulle. Detta visar på goda förbindelser med Västergötland och på att Värmland redan på 1000-talet ingick i Skara stift. Senare tillkomna delar har byggts av gråsten. Takstol av kryss – och hanbjälkstyp.	Timmerstomme som vilar på en hög slammad naturstenssockel.
Torn	Torn	Torn
Tornet är sekundärt och inte byggt i förband med långhuset. Dess underdel av gråsten är troligen byggt före 1350 (se ofullbordat), och därmed den enda bevarade medeltida tornet i Värmland. Töre i dess norra tornvägg bär en intressant rak murtrappa. Tornet påmurades så att det blev lika högt som kyrktaket 1796. Tornet påbyggdes därefter 1896 (hög) med en övre del och fick då en klockformad huv och åttkantig öppen lanternin, som är klädd i kopparslåt. Fasaderna är putsade och delas ungefär på mitten av en gemensam åttkåpet de andra medeltida delarna från 1896 är påbyggd. Årtalet anges i siffror på tornets västfasad. Två tornluckor finns i varje väderstreck, och mot väster finns ett runt fönster och en rundbågig kyrkport. Före 1896 hängde kyrklockorna i en fristående öppen klockstapel av trä, såväl i inventering från 1830 som i Djurklous beskrivning 1867 anges kyrkan sakna torn, men i protokoll från 1794 och 1807 omtalas ett torn. En teckning av tornet finns från 1867, gjord av Nils Gabriel Öjendal. Den blev "tornet" utavseende efter 1794 och det kan konstateras att denna relativt låga byggnadstil säkert kan få olika benämningar. Tornaket skiftadäcktes 1807, enligt uppgifter i Helge Öjellins arkiv.	Nuvarande torn uppfördes 1837- 40 efter ritningar av byggmästare A Högberg och under ledning av byggmästare Johan Lundberg, Karlstad. Fasaderna är vitputsade och pryds av årtalet 1837 i smidda siffror mot väster, under den kraftiga profilerade taklisten. Taket är koppartäckt och kröns av en åttkantig lanternin. Åttkantiga lanterniner är ovanliga, men finns även i Tösse, Värvik, Järnskog, By och Silbodal. Lanterninen har rundbågade, spröjsade fönster och ett tak lagt med koppar och avslutas upptill med ett förgyllt kors. Fasaden har tornluckor mot varje väderstreck, runda resp. rundbågade fönster och en västport med omfattning i form av en tempelgavel. Tornet ersatte en klockstapel på kyrkogården, som i sin tur hade en föregångare placerad på gravfältet nordost om kyrkan. Mellan åren 1699-1718 uppfördes ett torn under ledning av murarmästare Elias Persson Forsman med material delvis hämtat från Kinnekulle. Knappt tio år senare var tornet nära att rasa och revs 1730 på murarmästaren Christian Hallers inrådan. Till klockorna restes i stället en klockstapel på kyrkogården. Uppgifter finns om att tornet reparerades 1877 och att taket då täcktes med kopparplåt. Korset på tornet blåste ner 1999. Efter reparationer och omförgyllning återuppsattes det igen. Lanterninen renoverades 2015. Det kan eventuellt ha funnits en källa vid den medeltida kyrkan, som nu befinner sig under tornet (enl P.Olausson)	
Sakristia	Sakristia	Sakristia

Bilaga 2 b

Den nuvarande sakristian uppfördes under 1600-talets andra hälft som gravkor för släkten Silfverswärd. (Gravkor finns i stiftet endast i Eskilsäter, Apertin, Alster, Borgvik, Brunskog, Bjurtjärn, Visnum, Visnums-Kil, och enklare sådana i Gräsmark, Grava, Värmskog, Färgelanda och Steneby.) Trägolvet är täckt av en löst liggande röd heltäckningsmatta, och innertaket består av brunmålade breda bräder. Väggarna är putsade, med gamla valv markerade i putsen. På västra väggen finns förvaringsskåp från 1950-talet, som på senare tid tillfogats en liggande textilförvaring. Skåp och förvaring är strålaserade och marmorerade i brunröda kulörer. På väggen mot kyrkorummet hänger ett målat epitafium över major Carl Gustaf Roos av Hjelmsäter och hans maka Märta Magdalena von Stefken (se gravminnen). Här finns också en äldre kista av 1700-talstyp. Gravkoret byggdes ursprungligen i två våningar. I underdelen inreddes själva gravkoret medan överdelen tjänstgjorde som herrskapsläktare, dit man kunde komma via en trappa placerad i väster. Genom ett mot kyrkorummet öppet valv kunde man från herrskapsläktaren följa med i gudstjänsten. 1739 skänktes gravkoret till församlingen för att användas som sakristia. Gravarna flyttades då till ett benhus vid södra väggen, vilket i dag markeras av stenar i marken. Det mellanliggande golvet revs ut och de nuvarande ingångarna togs upp. Den tidigare sakristian låg öster om nuvarande och var byggd i trä. En äldre dörr från gamla sakristian in till koret murades igen 1762.	Absiden är sedan 1735 avskild med en plankvägg och fungerar sedan dess som sakristia. Golvet är idag täckt med en rosa heltäckningsmatta, väggar och tak är avfärgade i vitt. Två gråmålade skåp och ett äldre blåmålat möblemang av 1600-talstyp finns i rummet.	
Vapenhus	Vapenhus	Vapenhus
Vapenhusets väggar är avfärgade i vit kalkfärg. Golvet är täckt med kalksten, och taket med bräder målade i grågrönt. Trappan till läktaren tillkom 1854 och har ett tidstypiskt räcke målat i samma kulör som innertaket. In till den intressanta medeltida trappan i norra väggen finns en liten dörr med fina smidda beslag. En gammal bänk finns mot trappan.	Vapenhusets väggar är avfärgade i vit kalkfärg. Golvet här täckt med kalksten, och taket med vitmålade bräder. Här finns en stor järnbeslagen kista från 1700-talet, och dubbeldörren mot kyrkorummet flankeras av två dörrblad från en äldre kyrkport. Stengolvet lades troligen 1887.	
Kyrkklockor	Kyrkklockor	Kyrkklockor
Kyrkklockorna fick sin plats i tornet 1896, innan dess hängde de i en fristående öppen klockstapel. Storklockans inskrift anger att den omgjutits 1821 i Göteborg hos A. Öfverströms Enka. Lillklockan är omgjuten i Skara 1794 av N. Billsten.	En av kyrkklockorna har en latinsk inskrift som lyder: "Jorden dånar. Klockan ljuder. Gud skänker allt. 8:e dagen före kalende november [=25 oktober] blev denna klocka gjuten, genom mästare Pauli händer till Sankt Laurentii och alla helgons ära". Klockan kan vara jämgammal med kyrkan och således från slutet av 1100-talet och därmed en av landets äldsta. Storklockan är gjuten av Nils Billsten i Skara 1784 och bär porträtt av kung Gustav III och drottning Sofia Magdalena.	Två klockor finns i klockstapeln, vilka tillverkats av M & E Ohlssons klockgjuteri i Ystad på 1950-talet. De gamla kyrkklockorna flyttades till Södra Ny 1842. Södra Nys klockor såldes då till Södra Finnskoga men har återbördats på senare tid.
EXTERIÖREN	EXTERIÖREN	EXTERIÖREN
Fasadmaterial	Fasadmaterial	Fasadmaterial
Fasaderna är slätputsade med kalkbruk, och avfärgade med vit kalkfärg. Långhusets fasadmurar avslutas mot takfot med ett ca 60 cm brett fält av vitmålad träpanel, och en enkel taklist. I putsen är den medeltida kyrkans muröppningar markerade. Markeringen av äldre byggnadsdelar utfördes i samband med den byggnadshistoriska undersökning som gjordes av Gilbert Svensson vid Värmlands Museum i samband med renoveringen 1950-52. Uppgifter finns om att rappning av kyrkan, gravkoret och benhuset utfördes 1793. Utvändig putslagning och målning utfördes 1968 och 2000.	Fasaderna är putsade och avfärgade i brutet vitt. Den raka gråmålade takfoten är i trä. Fasaderna pryds av portomfattningar i form av tempelgavlar avfärgade i grå kulörer. Fasaden gjordes om som garantiarbeten 1996. Fortsatta problem med fasaden gjorde att all puts på torn och långhus avlägsnande 2001. Tornet putslagades och avfärgades 2015. En första uppgift om att kyrkan kalkades finns från 1680.	Kyrkan är klädd med faluröd lockpanel. Panelen renoverades 1986.
Fönster	Fönster	Fönster
De rundbågade fönstren sitter oregelbundet placerade, och är brunmålade utvändigt och vitmålade invändigt. Kyrkorummets fönster är från 1950-52 och delade i sex bågar med spröjsning. Innerbågarna är försedda med klarglas, medan ytterbågarna har blyinfattat antikglas. Uppgifter finns om att man år 1713, 1818 och 1842 beslöt att nya fönster skulle upptas i södra väggen, vilket torde betyda att fönstren skulle göras större. Nya fönster sätters in 1797. 1950-52 sattes de nuvarande rundbågiga fönstren in, och ersatte då spetsbågeformade fönster.	Fönstren är rundbågade och gråmålade utvändigt, samt målade i en beige kulör invändigt. Långhusfönstren är indelade i nio luft. Fönstren på södra sidan är relativt nya medan de på norra sidan är äldre. Munblåst glas förekommer på norra sidan. Grönt munblåst glas finns i lanterninens fönster. Uppgifter finns om att nya fönster tillverkades 1680, samt att tre fönster togs upp i den gamla delen av kyrkan 1731-33. Fönstren reparerades 1802-04. Vidare finns uppgifter om att fönster rötskadelagades 1940. På senare tid har fönstren målats 1992 och 2015.	Kyrkosalens rektangulära tvåluftsfönster är spröjsade och vitmålade både in- och utvändigt. Två av fönstren har gulfärgade glasrutor satta i en korsform. Församlingsdelen har enkla tvåluftsfönster med indelade i sex rutor. I taket finns två fönsterkupor, en åt öster och en åt väster. Fönstren renoverades 1986. Fönstren i den gamla kyrkan var små och kyrkovinden hade öppna gluggar på gavlarna.
Takform och takmaterial	Takform och takmaterial	Takform och takmaterial
Sadeltaket är valmat och sedan 1833 belagt med rektangulärt glavaskiffer. Beslut togs om att lägga skiffret 1818 , men det lades först 1833. Det ersatte då ett tak med spåntäckning. Taket isolerades med glasullsmatta 1950-52. Isoleringen kompletterades 2013-2014. År 2000 lades skiffertaket om på ny panel. Rötskadade takstolar lagades.	Över långhus och kor ligger ett sadeltak som håller samma bredd över det smalare koret i öster och som är valmat mot öster. Taket är belagt med rektangulärt glavaskiffer, liksom absidens rundade tak. Skiffret tillkom 1802-04 då yttertaket också fick ny resning. Skiffertaket lades om 1992.	Byggnadens sadeltak är sedan 1998 täckt med tvåkupigt lertegel. Detta takmaterial ersatte det skiffer som lades på byggnaden 1856, samt eternit.
Kyrkportar	Kyrkportar	Kyrkportar
Kyrkporten i väster består av en dubbeldörr med ett rundbågat överljus. Porten är klädd med profilerade bräder som, bildar en typ av kvadratisk mönster. På varje dörrblad finns smidda beslag i form av ringar fästade i korsformade plåtar. Den järnplåtsklädda sakristiedörren kan vara original. En äldre dörr finns också förvarad i museirummet. Västra dubbeldörren byggdes troligen om på 1950-talet.	En kyrkport finns i väster som leder in till vapenhuset i tornet. En port finns även mitt på långhusets södervägg. Båda är brunmålade dubbeldörrar med speglar, och båda har omfattningen i nyklassicistisk stil i form av tempelgavlar. Portarna har på senare tid målats 1992, 2001 och 2015. Den gamla kyrkdörren i vapenhuset, försåldes vid en renovering i slutet av 1800-talet men har återbördats till kyrkan.	I väster finns en dubbeldörr med panel i fiskbensmönster och smidda intrikata beslag. Dörren har på senare tid målats i grått men var tidigare endast lackad. Dörren har en enkel klassicerade omfattning. Den gamla kyrkan hade en igensatt kyrkport på södra sidan, och förmodligen en västport.
Genomgripande restaureringar	Genomgripande restaureringar	Genomgripande restaureringar

Bilaga 2 b

•Invändiga ombyggnads- och renoveringsarbeten utfördes 1854. •En omfattande renovering skedde åren 1895-96 då gravkoret definitivt togs i bruk som sakristia och en dörr upptogs från sakristian till kyrkan. Klockstapeln revs, tornet byggdes, kyrkans tak tunnvalvdes och kyrkorummet målas invändigt. Nya öppna bänkar sätts. •En omfattande restaurering utfördes 1950-52 efter program från arkitekt Erik Fant, Stockholm. Syftet var att framhäva kyrkans ålderdomliga karaktär, varför flera tillskott från sent 1800-tal avlägsnades. Den ursprungliga färgsättningen på altarpupsats, predikstol, bänkdörrar och läktarbarriär framtogs. Nytt golv inlades och nya bänkar med dörrar tillverkades. Läktaren återfick sitt ursprungliga utseende och ett museirum inrättades i tornrummet. •År 2000 inlades ett nytt trägolv i sakristian och en exteriör renovering av fasaden påbörjades. Långhustaket renoverades (inkl. timmerlagning vid takfot mm). Invändigt lagades och avfärgades putsade väggytor med kalkfärg. Restaureringsprogrammet upprättades av arkitekt Karl Karlsen.	•På 1680-talet genomgick kyrkan en grundlig renovering. Då tillverkades nya fönster, läktare byggdes och kyrkan kalkades. På 1690-talet påbörjas arbetet med det torn som står klart 1718 men som rivs redan 1730. •Under åren 1731-33 utvidgades kyrkan under ledning av domkyrkobyggmästare Christian Haller. Kyrkan förlängdes ca 13-14 meter åt väster. Triumfbågeväggen revs så att koret och långhuset förenades. Tre fönster togs upp i den gamla delen av kyrkan. Troligen tillkom då också innertaket av tunnvalv, liksom bänkar. •Mellan åren 1802-04 genomfördes en grundlig reparation av kyrkan. Fönstren repareras, gångarna i kyrkan belades med skifferhällar. Innertaket förändrades något och yttertaket fick ny resning och täcktes med skiffer. Altartavlan kompletterades. •Nuvarande torn uppfördes 1837- 40. •Genomgripande arbeten 1887 resulterade i att kyrkan förlorade mycket av sin ursprungliga karaktär. De slutna bänkkvarteren ersattes av öppna bänkar av 1800-talstyp, läktarbarriär och altarring byttes, innertaket kläddes med pärlspont och alla inredningsföremål nymålades. •Under 1940-41 skedde en genomgripande renovering under ledning av arkitekt Einar Lundberg, Stockholm. Syftet var att återställa kyrkorummet till utseendet det hade innan 1880-års arbeten. Interiören nymålades för att efterlikna interiören från 1730-talet. •1975 var det åter dags för en inre restaurering, efter förslag av arkitekt Werner Gjerming. Ett nytt trägolv lades in. En läktarunderbyggnad med bland annat en toalett installerades. Dockorna i altarringen och läktarbarriär togs åter fram. •1991-93 restaureras kyrkan under ledning av konservator Henrik Ullenius. Skiffertaket läggs om, kyrkan rappas och inventarierna ses över. •2014 försågs kyrkan med en läktarunderbyggnad med brudkammare och RWC, samt med en ny ramp vid södra ingången.	•1865-66 ombyggnad till skollokal med lärarbostad. •1970-72 ombyggnad till kyrkolokal.
INTERIÖREN Kor Nuvarande tresidigt avslutade kor tillkom under andra halvan av 1600-talet, och är förhöjt ett steg. Golvet är belagt med kalksten. Väggarna är avfärgade lika kyrkorummet. På södra sidan finns en kyrkvärdsbänk i anslutning till bänkkvarteret, samt en förhöjd dopplats där det hänger en tuftad bonad av Elisabeth Brenner Remberg, Kasthall. Förutom av de fasta inventarierna pryds koret av ett votivskepp -en sentida modell av blockskutan Stora Carolina. Koret förstorades 1950-52. Koret hade innan renoveringen 1950-52 ett korskrank med svarvade balusterdockor.	INTERIÖREN Kor Kyrkorummet har ett förhöjt, smalare och rakt avslutat korparti. Golvet består av lackade furubräder och pryds av en kormatta som komponerats av Ethel Halvar Andersson. Väggarna är putsade lika kyrkorummet men har en grå bröstning med speglar från 1940-41. På norra respektive södra sidan finns kyrkvärdsbänkar, och på södra sidan är en dopplats över vilken den senmedeltida ljuskronan hänger. Östra väggen sattes upp år 1735 mellan koret och absiden så att absiden kunde användas som sakristia. Detta innebar att altaret fick flyttas åt väster. Den dåvarande brädväggen ersattes av en murad 1887. Koret utökades en meter åt väster 1940-41.	INTERIÖREN Kor Koret är förhöjt och östväggen rakt avslutad. Väggarna och golv är som i kyrkan av trävita. Likaså är fasta inventarier och en kyrkvärdbänk av furu. Till höger om altarpupsatsen finns en kororgel och vid predikstolen hänger en ängel från den gamla kyrkan. På norra väggen hänger den ursprungliga altarprydnaden – en väv av Ethel Halvar Andersson. Korpartiet i den gamla kyrkan beskrivs som en ”alkovliknande utbyggnad” vilket troligen innebär att korpartiet var något smalare än kyrkorummet och rakt avslutat.
Altarpupsats och altare Altarpupsatsen i en våning tillverkades 1683 av en okänd bildhuggare. Uppsatsens centralmotiv är en så kallad kalvariegrupp med den korsfäste Kristus omgiven av Maria och aposteln Johannes. Altarpupsatsen målades på 1763 av Hans Georg Schüffner, den mest produktive kyrkomålaren i stiftet. Altarpupsatsen försågs 1856 med en altartavla av Oskar Söderberg, och 1896 med en av Fred Högberg. Övermålning av altarpupsats skedde 1895-96. Den ursprungliga färgsättningen framtogs vid renoveringen 1950-52, av konservator Olle Hellström, Skara. Nytt altare i renässansstil införskaffades 1895-96.	Altarpupsats och altare Den ovanliga altarpupsatsen i två våningar skänktes till kyrkan år 1665 av majoren Sven Persson Hildring och hans hustru Margareta Roos af Hjälnsäter, på Odenstad. Centralmotivets är en målning av korsfästelsen utförd efter förlaga av Rubens. Denna flankeras av målningar av evangelisterna utförda efter träsnitt av Hans Sebald Beham. Över centralmotivets finns en målning av gravläggningen utförd efter förlag av Crispian de Passe d.ä. Altartavlan kompletterades 1804 av bildhuggaren Erik Grund, Karlstad. Då tillkom den krönande ängeln och den ornamentik som omger den ursprungliga uppsatsen. Altartavlan ommålades 1887, och konserverades av konservator Sven Dalén, Stockholm, 1940-41.	Altarpupsats och altare Ett enkelt altare står direkt mot östväggen och framför den en vinklad altarring. Allt i trävitt. Altartavlan utgörs av ett verk av konstsmeden Nils Forslund, Ransäter. Den tidigare altarprydnaden, en väv av Ethel Halvar Andersson, hänger på norra väggen i koret. Den gamla kyrkan har som altarpupsats haft ett altarskåp, trol. medeltida. 1830 var dock detta utbytt mot en målad träskiva med ”Frälsaren på korset, i fonden Jerusalem”.
Altarring Nuvarande altarpupsats sattes in 1952, och är tät, femsidigt bruten och har ”vingar” vid avsluten mot öster. Den är målad i grå kulörer och försedd med svagt marmorerade speglar, samt med ett skinnklätt knäfall. Trägolvet på insidan lades även det 1952. Tidigare hade kyrkan en altarring från 1895-96, med svarvade balusterdockor i gult och grått.	Altarring Altarringen är halvcirkelformad och har bruna svarvade balusterdockor. Altarringen härstammar från renoveringen 1887. Balusterdockorna, som dolts under skivor vid 1940-41-års renovering, togs fram 1975.	Altarring Den enkla altarringen är utförd i furu, men knäfall och överliggare i grön plysch.
Predikstol Predikstolen tillverkades 1683 av en okänd bildhuggare. Korgen pryds av skulpturer av Kristus och apostlarna Johannes, Petrus och Andreas, och baldakinen kröns av änglar med pinoredskap. Övermålning av predikstol skedde 1895-96. Den ursprungliga färgsättningen framtogs vid renoveringen 1950-52, av konservator Olle Hellström, Skara. Då tillkom även predikstolens stödkolonn. Senaste konserveringen utfördes 1974.	Predikstol Predikstolen tillverkades 1736 av bildhuggaren Nils Falk från Ånimskog i Dalsland och målades 1744 av målarmästaren Hans Georg Schüffner från Åmål. Korgen pryds av skulpturer föreställande Kristus och evangelisterna, och baldakinen kröns av änglar med pinoredskap. Predikstolen ommålades 1887, och konserverades av konservator Sven Dalén, Stockholm, 1940-41.	Predikstol En enkel predikstol i omålat trä finns i korets norra del. Den gamla kyrkan hade 1830 en predikstol vars fyra sidor pryddes av ”evangelisternas bilder”. Över den fanns en huv från vilken en duva hängde ned.
Dopfunt	Dopfunt	Dopfunt

Bilaga 2 b

Den medeltida dopfunten i täljsten tillhör stilmässigt den norska Østfold-Markernaskolan och Dalslandsgruppen, och har likt många andra värmländska funtar en spetsfliks- och repstavsornamentik runt cuppan. Dopfunten kan dateras till 1200-talet men saknar urtappningshål och bör därför vara från tiden efter 1250. Ett trälock finns, dock ej ursprungligt.	Dagens dopfunt är ritad av Einar Lundberg och tillkom vid renoveringen 1940-41. I Sven-Axel Hallbäcks bok Medeltida dopfuntar i Värmland omnäms att fragment från två medeltida täljstensdopfuntar ska finnas. Endast det ena har återfunnits i samband med detta arbete, och består av en fyrkantig fot med avfasade hörn och svagt utformade ornament i form av rundlar. Fragmentet hade ett centralt uttömningshål. Fragmentet tyder på att denna dopfunt har ett ursprung i tidig medeltid, och ett ursprung i Västergötland. Det försvunna fragmentet tycks härstamma från en dopfunt från 1200-talet, som stilmässigt tycks ha tillhört den norska Østfold-Markernaskolan. Likt många andra värmländska funtar hade den en spetsfliks- och repstavsornamentik runt cuppan. Fotplattan hade på översidan koncentriska cirklar med veckade band	Dopfunten är som andra inventarier av trä och har en rund cuppa som bärs upp av en pelare med voluter på en fyrkantig fot.
Orgel	Orgel	Orgel
Orgeln är byggd 1820 av orgelbyggeridirektören Johan Eberhardt, Stockholm och en av få bevarade av dennes produktion. Den byggdes ursprungligen för Södra Ny kyrka, men kom att bli uppsatt i Eskilsäter 1877. Orgeln renoverades 1949 av orgelbyggare Harry Moberg, Sandviken, samt 1998 av Nye orgelbyggeri då orgeln återställdes till sitt ursprung. Orgeln lär vara en av stiftets ”klangskönaste”. Spelbordet har svarta tangenter och är placerat på sidan av orgelhuset. Orgelfasaden är hållen i nyklassicism. Orgeln var en av stiftets allra första, och den köptes från Södra Ny av skollärarern/mejeristen Kollberg i Millesvik. Denne renoverade och intonerade orgeln den sen till Eskilsäter för 600 riksdaler.	Orgeln har nyklassicistisk fasad från 1892, som troligen är utförd efter ritning av arkitekten H T Holmgren. Fasaden avslutas upptill av ett rundat överstycke med pipor satta i strålformation. Orgeln byggdes av E.A. Setterquist 1890, men ombyggdes 1947 av Hammarberg. Vid om- och tillbyggnaden 1947 återanvändes hela det gamla pipverket samt fasad och bälg. Därefter tycks inga förändringar ha skett. Värdefulla delar ingår.	Orgeln är byggd av A. Magnusson orgelbyggeri 1972.
Läktare	Läktare	Läktare
Västläktaren bärs upp av åtta marmorerade kolonner och har en barriär med målningar av Hans Georg Schüffner, föreställande de tolv apostlarna, som utfördes 1763. Bänkinredning kvar? Målningarna målades över i slutet av 1800-talet, men togs fram igen 1950-52 av konservator Olle Hellström.	Västläktarens barriär med balusterdockor härstammar från 1887 och är målad i gröna och bruna kulörer. Balusterdockorna, som doldes under skivor vid 1940-41-års renovering, togs fram 1975. Läktaren bärs upp av sex pelare (varav fyra st är inbyggda) som är strålaserade i grönt. Läktarunderbyggnad har byggts på senare år. En första västläktare lär ha byggts 1680.	Läktaren i gamla kyrkan revs med avsikt att den skulle sättas upp i Södra Ny.
Herrskapsläktare	Herrskapsläktare	Herrskapsläktare
Se sakristia		
Bänkar och kvartersindelning	Bänkar och kvartersindelning	Bänkar och kvartersindelning
Kyrkan har två slutna bänkkvarter som är vägganslutna och har dörrar mot mittgången. Kvarteren sluter an även mot västväggen. Bänkinredningen, som är målad i brunröda kulörer med marmoreringar på dörrarnas speglar, sattes in 1950-52 och ersatte då öppna bänkar i ekimitation vilka insatts 1895-96. Bänkdelningsprinciper finns dokumenterade från 1707, 1793, 1856 och gäller delning efter hemman. Pengar insamlades till bänkarna inför 1950-talets renovering och donatorernas namn finns på plattor på dörrarnas insidor. Uppgifter finns om att bänkar reparerades 1801.	Dagens bänkar är från 1940-41, och är vägganslutna samt öppna mot mittgången. Färgsättningen går i strålaserat rostbrunt, beige, grått och brunt. Södra bänkkvarteret delas av en gång mot södra porten, och på norra sidan har ett par bänkar tagits bort mitt för södra porten. En bänk har där vänts så att en mindre plats bildats där ljusbäraren och ett litet ”altare” placerats. Några bänkar längst ner i varje kvarter har avlägsnats under senare tid för att ge utrymme för läktarunderbyggnaden. Kyrkan fick nya bänkar vid renoveringen 1731-33, åtminstone i den tillbyggda delen. 1887 ersattes den gamla slutna bänkkvarteren av öppna bänkar i ekimitation, av 1800-talstyp. Dessa bänkar byggdes om och försågs med nya gavlar 1940-41. Interiören målades i en ljusare färgskala 1975, troligen då också bänkarna. Bänkdelningsprinciper finns angivna från 1734 (delning enligt hemman).	Bänkarna är trävita och samlade i två bänkkvarter med utrymme längst bak för ljusträd, bokbord mm.
Dekormåleri	Dekormåleri	Dekormåleri
Marmorering finns på pelare, bänkdörrar och altarring, i övrigt endast strålasering.	Endast strålasering förekommer.	
Figurativt måleri	Figurativt måleri	Figurativt måleri
På västläktarens barriär finns målningar från 1763 av målarmästaren Hans Georg Schüffner. Schüffner kallades för ”Guds målare på Dal och i västra Värmland” och tillhör den västsvenska måleriskolan. Målningarna togs fram på 1950-talet efter att länge ha varit övermålade. Figurativt måleri av Hans Georg Shüffner har funnits även i det då platta innertaket (se innertak).	Det har tidigare (trol. 1887-1940) funnits en drapering på korväggen. Likaså har schablonmålningar funnits vid taklisten, bröstningslisten och runt fönster under samma tid. Utformningen tycks dock ha gjorts om ett antal gånger under perioden.	
Konstnärlig utsmyckning	Konstnärlig utsmyckning	Konstnärlig utsmyckning
	Vid dopplatsen hänger oljemålningen ”Jesus välsignar barnen” från 1948. Denna är utförd av konstprofessor Olle Hjortzberg som var en av 1900-talets stora kyrkoutsmyckare.	I koret finns en krubba av konstsmeden Nils Forslund, Ransäter. Den ursprungliga altarprydnaden, en väv av Ethel Halvar Andersson, hänger på norra väggen i koret.
Innertak/valv/dragstag	Innertak/valv/dragstag	Innertak/valv/dragstag
Det långsmala enskeppiga kyrkorummet täcks av ett relativt resligt dovt blått trätunnvalv från 1837, med tandsnittsmönstrad taklist. 1854 togs de gamla tvärbjälkarna i kyrkorummet bort och ersattes av järnband. Taket välvdes 1837 och målades då med vit oljefärg. Det tidigare platta taket försågs på 1760-talet med målningar av Hans Georg Schüffner (motivet yttersta domen). 1895-96 målas kyrkorummet invändigt med schablondekorerade fält på väggar och tak. En text skrivs ovan altaruspsatsen: ”Ära vare Gud”.	Kyrkorummet täcks av ett trätunnvalv försett med profilerad taklist. Troligen tillkom tunnvalvet 1731-33, men förändrades något 1802-04. Taket är sedan 1975 målat i gråbeige och taklisten i blå och gröna kulörer. Innertaket kläddes med pärlspont 1887. Pärlsponten i taket avlägsnades 1940-41 och ersattes av slätpanel som då målades i en gråblå färg.	Innertaket är platt och de smala bräderna, liksom den enkla taklisten, är vitmålade. 1830 var den gamla kyrkan vitmålad invändigt men takmålningar fanns troligen tidigare.
Innerväggar	Innerväggar	Innerväggar

Bilaga 2 b

Väggarna är idag putsade och avfärgade med vit kalkfärg. 1895-96 målades kyrkorummet invändigt med schablondekorerade fält på väggar och tak. Väggarna avfärgades i vitt 1950-52.	Väggarna avfärgades i vitt 1975, men det enkla putsade utförandet tillkom 1940-41 och ersatte då ett utförande med schablonmålningar runt fönster och vid tak- och bröstningslist. En intressant detalj på innerväggarna är stenen på norra långhusväggen, vilken enligt traditionen tolkats som en avgudabild. Likaså de murklackar i östra delen av långhuset, vilka kan härstamma från ett planerat eller raserat medeltida valv.	Blottlagt timmer och trävit träpanel.
Golv	Golv	Golv
Golvet i koret och mittgången är lagt med kalksten, medan bänkkvarteren har golv av trä. Uppgifter finns om att ett nytt kalkstensgolv inköptes och lades in 1799-1801. 1853 lades kinnekullekalksten i koret. 1896 lades stengolvet i mittgången om, och sakristians golv sänktes till nuvarande nivå. 1950-52 utfördes arbeten med grunden (inkl. dränering) och nytt golv lades in.	Golvet består av smala bräder i såväl kyrkorum som kor, olackade i långhuset och lackade i koret. Vapenhuset har kalkstensgolv från 1887. 1804 belades gångarna och koret med skifferhällar. Det gamla golvet av stora skifferhällar påträffades vid renoveringen 1940-41, men det var i så dåligt skick att det åter täcktes av trägolv.	Golvet i kyrkorummet består av lackad furu.
Dörrar	Dörrar	Dörrar
Dörren mellan vapenhuset och långhuset är en dubbel spegeldörr med åtta fyllningar. Dörren till sakristan är en enkel spegeldörr med tre fyllningar. Båda målade i grå kulörer.	De dubbla svängdörrarna mellan vapenhus och kyrkorum är av typen spegeldörrar med sex fyllningar. Dörrarna är strålaserade i grågröna kulörer.	
Uppvärmning	Uppvärmning	Uppvärmning
En kamin installerades framme i koret 1895-96. Elvärme installerades på 1930-talet.	En ny värmeanläggning med vattenburen värme tillkom 1935-36 och pannrum ordnades i källare på norra sidan. Pannbyte skedde 1959.	
Ljuskronor	Ljuskronor	Ljuskronor
I kyrkorummet finns tre malmkronor, en från 1600-talet, en från 1700-talet och en från 1896. I sakristian hänger en kristallkrona från 1881. Vägglampetterna tillkom 1950-52.	Elbelysning installerades 1935, varpå ljuskronorna byggdes om. Kyrkan har mässingkronor av varierad ålder, varav en med 12 pipor från 1680. Över dopplatsen hänger en krona av malm, troligen från 1500-talet.	I kyrkorummet finns mässingkronor.
Rumsliga kvaliteter	Rumsliga kvaliteter	Rumsliga kvaliteter
Helhetsgestaltningen	Helhetsgestaltningen	Helhetsgestaltningen
Kyrkorummet har en ålderdomlig prägel trots att interiören är ett resultat av de renoveringar som genomförts, och som visar på olika tiders ideal i predikstol och altarpupsats från 1600-tal, 1700-tal i barockinspirerat måleri och 1800-tal i tunnvalv.	Kyrkorummets olika tidsskikt är påtagliga, men kyrkorummet präglas främst av den renovering som gjordes på 1940-talet och som visar på tidens bevarandeideologi gällande äldre kyrkorum.	Interiören är enhetlig och hållen i en för 1970-talet tidstypisk stil med trärena väggar, golv och inventarier.
Lösa inventarier	Lösa inventarier	Lösa inventarier
•I tornrummet, som nås via vapenhuset och läktaren, finns sedan år 1952 inrättat ett museirum med äldre föremål från kyrkan. Här finns förutom nedan omnämnda triumfkrucifix och begravningsvapen bl.a. en timvisare från 1700-talet i täljsten och en gammal kyrkport. •Oblatask i silver från 1710, tillverkad av JF Straub, Karlstad (utlån till Nordiska museet 1950, utställd på VM 1951) •Kalk och patén i silver från 1829. •Sockenbudstyg i silver från 1815, tillverkat av Gustaf Hamnqvist, Åmål. •Ljusstakar i tenn, 1789 (trol. Linköping enl. HK.) •Ljusstakar i silver, 1739. •Votivskepp från 1989.	•Timglas med dödskaile från 1697. •Patén i silver tillverkad av Niclas Warneck, Karlstad 1734. •Sockenbudstyg i silver från 1700-talet. •Ljusstakar i silver, 1760. •Schatull med glasflaskor för nattvardsvin. •Bössor för kyrkan och fattiga. •2 stycken värjor från 1700-talet. •Möblemang av 1600-talstyp i sakristian.	•Mässinglampetter •Ängel från gamla kyrkan, 1700-tal •Solur i sandsten, 1692 •Lampett i trä, okänd ålder. Ljuskrona, 8-armad med musselskålar, 1700-tal flyttades till Södra Ny 1842, likaså ett par ljusstakar med 6-kantig fot och änglaflykter, 1600-tal. Flyttades gjordes också ett dopbord i rokokostil och ett oblatjärn. Övriga inventarier såldes.
Medeltida inventarier	Medeltida inventarier	Medeltida inventarier
•Rökelsekar från 1300-talet •medeltida triumfkrucifix som daterats till 1300-1400-tal. •Biskopskåpa från senmedeltid – 1600-tal, med ryggsköld i guldbrokad från 1400-talet, finns numer i Historiska museets samlingar, inv. nr. 31431 (deponerad?).	•Dopstensfragment (se dopfunt). •Ljuskrona av malm i ren gotisk typ från 1500-talet eller 1400-talets senare del. Kronan kan ha hemförts som krigsbyte. Överstycke till rundbågat fönster, hugget i ett enda kalkstensblock, finns i kyrkstillarna enligt Nisbeth. Ett dopstensfragment saknas (se dopfunt).	1739 års inventarium anger att ett troligen medeltida altarskåp funnits i kyrkan. De flesta inventarier såldes på auktion 1842.
Gravminnen	Gravminnen	Gravminnen
På södra långhusväggen hänger överstelöjtnant Lennart Silfversvärds (1636-76) huvudbaner. Begravningsvapen, som huvudbaner och anvapen, medfördes i adliga begravningsprocessioner och hängdes därefter upp på kyrkans väggar. De är sällsynta i stiftet och huvudbaneret i Eskilsäter är unikt i sitt slag då det bara visar två släktled bakåt i tiden. I tornets ”museirum” förvaras även ytterligare fjorton adliga anvapen från 16-1700-talen. I sakristian hänger vidare ett målat epitafium (minnestavla) över major Carl Gustaf Roos af Hjelmsäter och hans maka Märta Magdalena von Steffen. Motivet visar hur de med sina sju barn är samlade runt Kristus på korset. Två redan avlidna barn framträder skugglikt i bakgrunden.	Rester av begravningsvapen för medlemmar ur ätterna Didron och Rosenbielke finns i tornet.	Innan kyrkan blev skola fanns där ett huvudbanér med inskription ”Commendören Leonard Roos till Uggleberg mm, född 1655, död 1711”. Detta flyttades sen till Gösslunda kyrka på Kållandsö.
Textilier	Textilier	Textilier
•Svart mässhake 1757 •Kormatta komponerad av Stina Hjortzberg 1952. •Moderna mässhakor av Karna Olsson •Blåsvart silkesantependium med silvergaloner. •Biskopskåpa från senmedeltid – 1600-tal, med ryggsköld i guldbrokad från 1400-talet, finns numer i Historiska museets samlingar, inv. nr. 31431 (deponerad?).	•Mässhake av svart sammet med silvergaloner och broderi föreställande Kristus på korset, 1738. •Kormatta, komponerad av Ethel Halvar Andersson 1975.	•Väv av Ethel Halvar Andersson. •Kormatta
IMMATERIELLA KULTURVÄRDEN	IMMATERIELLA KULTURVÄRDEN	IMMATERIELLA KULTURVÄRDEN
Berättelser, sägner	Berättelser, sägner	Berättelser, sägner

Bilaga 2 b

•Om Eskilsäters kyrka berättas att en jätte byggde den. Han bodde i berget(?) bredvid. Prästen hette Eskil, och denne och jätten hade gjort upp, att jätten skulle utföra bygget om han fick prästens ögon, alternativt om prästen kunde gissa jättens namn, när arbetet var färdigt. Prästen blev mer och mer ängslig, ju mera bygget närmade sig fullbordan. Men en dag då han gick i skogen hörde han från ett berg en kvinna sjunga för sitt barn: ”Tyst, tyst sonen min, rätt nu kommer far din, Kinn och ger dig prästens ögon att leka med”. Eskil gick då till kyrkan och sade till jätten som höll på med att avsluta tornet. ”sätt knappen rätt Kinn!” Därmed hade prästen gissat jättens namn, och denne blev så förbittrad, att han kastade sig i backen. •Fernow berättar att Arvid i Godås, ”vid slutet av påvedömmet” red till kyrkan. Och vid Runskegrav mötte han ett troll som bjöd på juldricka. Han tog bågaren med sig och skänkte den sedan till kyrkan, där den användes som kalk. •En sägen talar om en träkyrka som låg nordväst om nuvarande kyrka.	•I Erik Fernows ”Beskrivning över Värmland” anges att Olof Trätälja byggt ett hednatempel vid Gillberga, där han själv var överstepräst. Templet skulle ha varit ”helgat åt Tor, innehöll 100 gudar och blev förstört på Erik Segersälls tid”. (Kyrkoherde L Kaarlberg påstår istället att de äldsta delarna av kyrkan var resta som ett avgudatempel helgad åt den romerska gudinnan Cybele). Fernow anger också att det finns en legend om en jätte på höjden Knutskallen som försökte förstöra kyrkan. Han kastade en sten på kyrkan, men slant så stenen stannade i en mosse på ”Gålsjö ägor” •Johan Göransson som var präst i Gillberga från 1755 till sin död 1769 var en märklig man som ansågs ha övernaturliga gåvor. Under varma somardagar brukade han sitta under en stor en i närheten av kyrkan, och en dag kom pesten dit i gestalt av en pojke och en flicka. Göransson genomskådade dem och band dem vid enen för att förhindra en farsot. Enen fanns kvar till vintern 1903 då någon utförde illdådet att hugga ner den. En torkad gren av den sägenomspunna Gillbergaenen förvaras i kyrktornet. •Stenen i norra väggen ser bearbetad ut, men är svårtolkad. Vissa anser att det föreställer ett ansikte, andra en hand. Det är dock möjligt att denna ”murklack” utgjort en del av ett medeltida valv. •De dödas julotta. Centralt i den föreställning som ligger bakom historierna är tron att även de hädangångna har behov av att fira Jesu födelse genom att bänka sig i kyrkan för julottan. Eftersom denna av hävd skulle firas före gryningen måste de dödas julotta – för att inte kollidera med de levandes – äga rum mitt i natten. Man trodde alltså att de döda samlades i kyrkorna vid en tidpunkt som även i övrigt, på grunda av rädslan för mörker, gärna förknippades med spökerier. •Prästen Andreas Nicolai var intresserad av svartkonst och astronomi. •1531 beslutades att en klockskatt (Gustav Vasas klockskatt) skulle utkrävas av alla landsförsamlingar. Varje socken lämna sin största klocka eller lösa den med pengar. En kyrkklocka sägs ha hamnat på Gillbergasjöns botten i samband med Gustav Vasas klockskatt (vanlig sägen). Lillklockan från 1100-talet finns dock kvar.	•Djurklou menar att den gamla kyrkan haft vägg och takmålningar likt dem i Södra Råda och på Hammarö. Vidare har det omtalats att det funnits runmärkta stockar i Huggenäs kyrka. •I Beskrivning öfver Huggenäs socken (Lantmäteristyrelsens arkiv) sägs att kyrkan säkert blivit uppbyggd långt in i Påfve-tiden. Den ska enligt Rhyzelius Werml. eccl. ha fått sitt namn efter ett fältslag mellan Norge och Sverige då norrmännen i ”hopetals skola blifvit nedhuggne” och så stort byte taget att man kunde bygga kyrkan, ”på samma sätt som Dannemark vid Upsala”. (Ribbungfejden ägde rum under 1200-talet och Birkebeinerne härjade något tidigare.) Det konstateras att historien inte är trolig men att kyrkan i alla fall är mycket gammal. •En muntlig tradition gör gällande att man vid ombyggnaden på 1840-talet hittat en stock med runinskrift.
Sedvänjor •Mönsterkrattning av grusgravar. •Överblivet nattvardsvin ska hållas på kyrkoherde Nordlunds grav. •Prästringning vid gudstjänst.	Sedvänjor "Blott en dag" spelas vid tacksägelsen på begravningar. Alla står då upp.	Sedvänjor
Traditioner	Traditioner	Traditioner
	•Gillberga kyrka kallades förr ”midsommarskyrkan”, då man den dagen sökte sig till Gillberga från grannsocknarna. Långseruds kyrka kallades förr ”himmelsfärdskyrkan” och Kila ”pingstkyrkan”. •Skolavslutningar hålls i kyrkan vartannat år. •Julkonsert hålls fredagen före jul. •Dopblomma utdelas i samband med familjegudstjänst vid Lucia. •Hemvärnets musikkår spelar i kyrkan vart fjärde år. Traditionen delas mellan Gillberga, Långserud, Svanskog och Kila.	Tacksägelsedagen i oktober är speciellt viktig, liksom midnattsmässan.
Minnen	Minnen	Minnen
Händelser	Händelser	Händelser
		Själva tillkomsten av kyrkan är i sig speciell. En kyrka som blev skola som blev kyrka igen.
Personhistoria	Personhistoria	Personhistoria
Skalden och biskopen Esaias Tegner föddes på Kyrkerud vid By. Hans far blev kyrkoherde i Millesviks pastorat, och när fadern dog fick hans änka bostad på Ingrirud i Eskilsäter, där Esaias växte upp. Esaias Tegnér lär ha hållit sin första predikan i Eskilsäter.	•Prosten Göransson, se Berättelser, sägner. •Familjerna på Odenstad har bidragit till kyrkorummets utsmyckning.	Lokalt kända personer är framförallt knutna till den gamla kyrkan.
Synpunkter från församlingsbor	Synpunkter från församlingsbor	Synpunkter från församlingsbor
Kyrkan är en central punkt i bygden. Kyrkan symboliserar släkters arbete genom generationer, ett lokalt engagemang, och är också en symbol för hemorten. Kyrkan är en samlingspunkt vid kriser. Kyrkogården har varit begravningsplats sedan medeltiden.	Kyrkan är ett landmärke som syns väl från älgen, vägen, höjder, luften. Fasadbelysningen gör detta än tydligare. Platsen har varit en samlingspunkt sen förhistorisk tid, vilket järnåldersgravarna vittnar om. Kyrkan blir också en symbol för naturreservatet.	Den nuvarande kyrkan minner om den tidigare medeltida kyrkan som hade sin givna plats i landskapet. Kyrkan symboliserar det ideella engagemanget hos människorna i bygden. Detta eftersom kyrkan helt har uppförts av frivilliga krafter. Starten för det ideella arbetet var en syförening som sen blev en kapellstiftelse.
ÖVRIGT	ÖVRIGT	ÖVRIGT
Helge Kjellin anger i en sammanställning av uppgifter i Fernow/Norstedts beskrifning öfver Värmland att kyrkan varit en redkyrka, d.v.s. ej moderkyrka, under katolsk tid. Kyrkan tillhörde på 1300-talets senare hälft Näs härad (enligt tillägget till Västgötalagen), likaså hörde den till Näs härad 1503, enligt detta års skattebok.	Kyrkan är byggd på hednisk kultplats eller hednisk begravningsplats, enligt Helge Kjellin. Kyrkan tillhörde på 1300-talets senare hälft Gillberga härad (enligt tillägget till Västgötalagen), likaså hörde den till Gillberga härad 1503, enligt detta års skattebok.	Helge Kjellin anger i en sammanställning av uppgifter i Fernow/Norstedts beskrifning öfver Värmland att kyrkan varit en redkyrka, d.v.s. ej moderkyrka, under katolsk tid. Kyrkan tillhörde på 1300-talets senare hälft Slottboo härad (enligt tillägget till Västgötalagen). Kyrkan tillhörde 1503 Näs härad, enligt detta års skattebok.